

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Організація роботи з педагогічно обдарованими студентами / О. Є. Антонова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: 36. наук. праць. — Вип. 5. — Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. — С. 379—384.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. — СПб. : Издательство " Питер", 1999. — 368 с.
3. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н. С. Лейтеса. — М. :Academia, 2000. — 336 с.
4. Фурдуй С. Б. Соціально-педагогічні інноваційні підходи щодо соціалізації інтелектуально-обдарованих студентів в умовах вищої педагогічної школи / С. Б. Фурдуй // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Педагогіка та психологія. 36. наук. праць. — Вип. 327. — Чернівці : Рута, 2007. — С. 190—194.

МАЗУР В. М.**СОЦИАЛИЗАЦИЯ ТАЛАНТЛИВЫХ СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ**

В статье описываются особенности социализации талантливой молодежи, определено понятие «талантливость», раскрыты психолого- педагогические условия успешной социализации талантливых студентов.

Ключевые слова: одаренность, социализация, одаренный студент.

MAZUR V. M.**ON THE ISSUE OF SOCIALIZATION GIFTED STUDENT**

This paper describes the features of socialization gifted youth, defined the concept of "talent" revealed pedagogical conditions of successful socialization of gifted students.

Key words: gift, socialization, gifted student.

Стаття надійшла до редколегії 23. 09. 2013 року.

УДК 159.98

МАТЕЙКО Н. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

АДИКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІОПСИХІЧНІЙ ТА ДУХОВНІЙ ПАРАДИГМІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано причини адиктивності особистості з позицій соціопсихологічної та духовної парадигми.

Ключові слова: адикція, пристрасть, духовний розвиток, духовна психологія.

Важливою проблемою сьогодення є зниження духовності як дорослого населення, так і дітей, орієнтація значної частини сучасної молоді на прагматично-утилітарну, американську модель побудови життєвого простору. Девальвація культурних і духовних цінностей у свідомості підростаючого покоління проявляється прагненням до розваг, безнаказаності, що згодом спричинює масштабне поширення девіацій та різноманітних форм адиктивної поведінки.

Так, окрім хімічних залежностей (тютюнопаління, алкоголізм, гамбринізм, наркоманія, залежність від стимуляторів), сьогодні психологи виділяють поведінкові адикції (трудоголізм, еротичні (любовні, сексуальні й уникання), різні види бьюті-адикції, гемблінг, спортивна адикція, адикція вправ, харчова адикція і компульсивний шопінг – оніоманія, болтоголізм, заняття екстремальними видами спорту і туризму, ургентна адикція, синдром Тоада, комп'ютерна й інтернет-залежність (нав'язливий веб-серфінг, кібероніо-

манія, кіберкомунікативна і кіберсексуальна залежність, інтернет-гемблінг), залежність від мобільних інформаційно-комунікаційних пристроїв і реклами, гаджит-адикція) та багато інших.

Тенденція до зростання різноманітних залежностей свідчить про необхідність подальшого розвитку наукового напрямку – адиктології. Особливістю адиктології є її холістичний (цілісний) характер, який об'єднує різноманітні парадигми – соціопсихічну, біомедичну, культуральну, педагогічну, духовну тощо. Таким чином, нашим завданням є здійснення порівняльного аналізу чинників адиктивності особистості з позицій соціопсихічного та духовного підходів [4].

Вагомий внесок у розвиток соціопсихічної концепції адиктивної поведінки здійснили: Б. Г. Братусь, С. В. Березін, А. П. Донських, Н. В. Дмитрієва, В. Ю. Зав'ялов, Ц. П. Короленко, К. С. Лисецький, О. Е. Личко, Н. Ю. Максимова, В. Д. Менделевич, Г. В. Старшенбаум, Н. А. Сирота, Д. В. Четвериков,

В. М. Ялтонський та ін. Термін «адиктивна поведінка» запропонований американським дослідником В. Міллером (1984 р.) та поширений у вітчизняній наркологічній практиці С. Кулаковим (1989) та О. Лічко (1991) для позначення станів, які передують сформованій психофізичній залежності.

З позицій цього підходу відомо, що проблема адикції починається тоді, коли у свідомості індивіда починає домінувати прагнення втечі від реальності, яке стає центральною ідеєю життя. Індивіду стає важче контролювати ненаситне бажання, оскільки, навіть отримуючи бажане, індивід не може зупинитися. У такий спосіб втрачається кількісний контроль над задоволенням бажання. Такий потяг іноді виявляється сильнішим від інстинкту самозбереження.

Дослідники Н. В. Дмитрієва та Ц. П. Короленко зазначають, що розвиток адиктивної поведінки починається з фіксації, яка відбувається під час зустрічі з впливом того, що здійснює на майбутнього адикта надзвичайно сильне враження. Реалізація адиктивного бажання поступово призводить до розвитку надцінного ставлення, нав'язливості та насильництва, які поступово змінюють життя адикта [4].

Професор В. Ф. Менделевич вказує, що адикції можуть бути не тільки психологічними і психопатологічними, але й нормативними, і навіть гармонійними (трудоголізм, любовна адикція). Спектр залежностей поширюється від адекватних прихильностей, які сприяють творчому чи душевному самовдосконаленню і вважаються ознакою норми, до розладів, які призводять до психосоціальної дезадаптації [5].

Таким чином, коли смисл життя людина бачить тільки у задоволенні власних плотських потреб – цілком зрозумілим є, що це – втеча від реальності, від себе і від роботи над собою, втеча від сім'ї. Така ситуація свідчить про неможливість віднаходження позитивного смислу життя.

Отже, у рамках соціопсихологічного підходу, критерії залежної поведінки автори вбачають у необхідності для адикта переживання «душевної прихильності» – відчуття емоційно позитивної близькості, надихаючого захоплення, ейфоризуючого потягу, всеохоплюючої пристрасті до суб'єкта чи об'єкта, без якого комфортно існувати неможливо [4].

Значний внесок у розуміння природи психічних процесів з позицій духовної психології здійснили: В. В. Зеньковський, І. А. Ільїн, М. В. Савчин. Найбільш відомими представниками цього напрямку є: архієпископ Херсонський Никанор,

митрополит Антоній (Храповицький), С. С. Гогоцький, Н. О. Лосський, В. І. Несмелов, В. В. Розанов, В. С. Серебренніков, Е. Н. Трубецкой та ін.

Аналізуючи моральні і духовні задатки людини, А. Швейцер дійшов висновку, що вони, як і художня діяльність, закладені у природі людини у вигляді схильності, яку науково обґрунтувати вдається лише до певної міри. Дар святості є таким же даром, як геніальність чи як та незборима вісь героїчного, душевного складу, яка робить людину здатною не тільки на окремих героїчний акт, але й на перетворення свого життя у героїчну повість [7].

Професор М. В. Савчин, досліджуючи природу знецінення духовності, відзначає, що сучасна особистість – не постійна, не цілісна, а фрагментарна, без стрижня вибору, і не самодостатня, бо деструктивні впливи підірвали її духовну основу. Здоровішими і повноціннішими є ті, хто демонструє різнобічність і гнучкість. Тому особистість стає ситуативною, ірраціональною, з нігілістичними тенденціями, живе у світі постійної комунікативної взаємодії, тобто віртуальному. У такої особистості вже немає місця духовності. Коли душа (психіка) людини відірвана від духу, тоді вона черпає сили (одержує задоволення) від тіла, виснажуючи його (наркоманія, алкоголізм, проституція, культуризм тощо) чи від соціуму (породжує конфлікти, маніпулювання іншими людьми, експлуатація їх), отримуючи від цього егоїстичне задоволення, що швидко минає, приносячи тривогу, сум, невпевненість, втрату сенсу життя. На такому шляху людина руйнує свою душевну рівновагу [6].

Складними є зв'язки духовного з психічним, яке відображає матеріальний світ, світ інших людей (групи, суспільство, цивілізацію), себе. Психічне, відірване від духовного, завжди пристрасне, бо за ним постають людські потреби, у ньому проявляється «Я» особистості (егоцентрація, суб'єктність, апперцепція, пізнавальний та діяльнісний стилі тощо).

Духовне в особистості, взаємодіючи з психічним, незалежне від нього. Воно впливає на психічне, знижуючи рівень егоцентрації, пристрасності, залежності від матеріальних і тілесних, психічних (душевних) і соціальних потреб. Під його впливом психічні стани, властивості і процеси стають одухотвореними (не сміх, а тиха внутрішня духовна радість; не егоїстична спрямованість активного, а спрямованість на творення добра). Духовне гармонізує, заспокоює душевний світ людини, дає змогу усвідомити свої проблеми та знайти шляхи їх розв'язання.

У рамках духовної парадигми основним завданням життя людини є самовдосконалення і вдосконалення людського суспільства (творити добро і боротися зі злом). Духовна психологія розглядає особистість у всій повноті її духовного, душевного та фізичного буття. Згідно з духовною орієнтацією, на перший план ієрархії цінностей людини виступає дух, тоді як інші її складові розглядаються як залежні від духу.

Духовність означає орієнтацію на вищі цінності, передбачає відкриття сакрального, абсолютного у собі, в іншій людині, у житті. Духовність співвідноситься з морально забарвленими інтелектуально-вольовими якостями особи і потребує мужності, сили, надії та віри. Людина духовна настільки, наскільки вона вірить, сподівається та любить. І навпаки: вона вірить, сподівається та любить настільки, наскільки вона духовна [3; 5].

Благом є те, що вивільнює, підвищує дух, а злом – те що применшує дух, спотворює і руйнує його, ставить у залежність від нижчих за ієрархією матеріальних структур, тобто пристрастей (залежностей). Саме через генезу пристрастей християнська традиція проникає у приховане від емпірії життя духу і відтворює пошкоджену гріхопадінням людську сутність.

Коли людина докладає внутрішнє, духовне зусилля (подвиг), вона звільнює душу від влади «миру цього» (пристрасної залежності) і слідує законам «миру іншого». («Дійсно завзятий, важкий і незручний подвиг, який здійснюється серед справ житейських». – Св. Ісаак Сирін, Слово 50). Зміст духовного подвигу – звільнення душі від пристрасної залежності, тобто безпристрасності. Однак, безпристрасність – не самоціль, а тільки засіб. Метою ж є очищення душі. «Чистота душі є першочерговий дар нашій природі. Без чистоти душа не лікується від недугів гріха і не набуває слави, втраченої гріхопадінням» [2].

Людина повинна постійно контролювати свої тілесні потреби, турбуючись про те, щоб вони непомітно не переросли у пристрасті і не піднялися над життям духовним. Ступінь утримання «повинен визначатися судом совісті кожного», а також прагненням духовного вдосконалення.

Категорія пристрасті відображає не тільки психологічні, але й моральні витоки поведінки індивіда, оскільки очевидно, що це – надмірні, шкідливі для особистості потреби. Якщо у нормі бажання – це деяка предметна потреба в об'єктах, необхідних для існування людського організму, то бажання предмету пристрасті неможливо пояснити психологічно. Так, наприклад, край-

ній ступінь пристрасті обжерливості (булімія) полягає у тому, що людина змушує себе їсти навіть тоді, коли вона не голодна. Таким чином, природа цього явища носить духовно-моральний характер.

Як зазначає Григорій Палама (XIV ст.), розвиток пристрасті є процесом деформації душевної сфери, здатним розладнати душевне життя аж до стану хаосу. Він зазначає, що людська душа поділяється: на розумну, дратівливу і пожадливу. У розумній частині занепакої людини панує гордість, у пожадливій – переважно тілесні втіхи, а у дратівливій – пристрасті ненависті, гніву, злопам'ятності.

Пристрасті – це одержимості різного ступеня напруженості і сили. Приваблива сила пристрасті над людиною полягає у перевазі насолоди, задоволення (Силуан Афонський XX ст.). Це автономні психічні комплекси, які включають ментальні, емоційні, мотиваційні, вольові і предметні структури, які домінують у душі, визначаючи поведінку людини і впливаючи на різноманітні сторони душевного життя та психічну структуру поведінки людини.

Пристрасть автономна, тому вона дуже стійка і довготривала. Як річ у собі, вона захищена від впливу волі та розуму. Її руйнівний вплив проявляється у тому, що вона або ненаситна, або агресивна відносно іншої людини, заміщує її природні потреби і займає їх місце, і як будь-яка патологія, змушує людину страждати [2].

Людське серце налаштоване на досягнення щастя. Людина досягає його, коли любить Бога і людей. Але часто щастя підмінюється задоволенням. Щоб допомогти людині, важливим є засуджувати не її, а гріх, який живе у ній. З позицій духовної психології будь-яка адикція – наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління – це захворювання душі, і залежно від того, чи індивід бореться з ними, чи сприяє їх розвитку, залежить наближення до Бога чи віддалення, тобто спасіння.

Духовне не приходить до людини від інших людей. Вони можуть тільки ділитися досвідом відкриття, переживання духовного. Духовне життя – це подія у глибинах духу. Першопричина духовного самовдосконалення міститься у внутрішньому світі особистості, а наслідком цього стає пошук зовнішніх опор у формі набуття віри та спеціальних знань спілкування з Богом, засвоєння технік самовдосконалення.

Встановлення зв'язку між особистістю і душею, у якій вона відкриває присутність Бога, викликає супутні йому потоки світла, радості і діяльної сили, що приносять чудесний стан зві-

льнення. Внутрішня боротьба, страждання, невротичні і фізичні потрясіння можуть враз зникнути і часто з такою ж дивною швидкістю, що стає очевидним, що відбуваються вони не від матеріальних причин, а від душевних страждань. Але таке не стається, коли розум надто ослаб чи не підготовлений, щоб витримати духовне світло. Коли людина схильна до гордині й егоцентризму, внутрішні події можуть бути неправильно зрозумілими.

Таким чином, у духовній парадигмі психології особистість реалізує своє покликання як Творіння Боже. Найголовнішим в особистості є її духовне ядро, що опосередковує Божественну красу та Божественний образ. Релігійне почуття, потреба допитливості і творчості лежать в основі духовного розвитку, творчого зростання, самовираження, пізнання себе та навколишнього світу і у такий спосіб можуть попереджувати можливість вибору адиктивного шляху.

Список використаних джерел

1. Бачинин И. В. Педагогические условия организации помощи взрослым в избавлении от негативных зависимостей в традициях православия : — дис... канд. пед. наук / И. В. Бачинин. — Екатеринбург, 2008.
2. Влахос И. Православная психотерапия. Святоотеческий курс врачевания души / Иерофей Влахос. — Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2004. — 250 с.
3. Грановская Р. Психология веры/ Р. М. Грановская. — Санкт-Петербург, 2004. — 573 с.
4. Короленко Ц. Психосоциальная аддиктология / Ц. П. Короленко, Н. В. Дмитриева. — Новосибирск: «Олсиб», 2001. — 251 с.
5. Руководство по аддиктологии / Под ред. проф. В. Д. Менделевича. — СПб. : Речь, 2007. — 768 с.
6. Савчин М. Християнський ідеал духовно розвиненої людини / М. В. Савчин // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АНПН України / За ред. С. Д. Максименка. — Т. XII. — Ч. 3. — К., 2010. — С. 340—347.
7. Швейцер А. Культура и этика/ А. Швейцер. — М. : Прогресс, 1993. — 343с.

МАТЕЙКО Н. М.

АДИКТИВНОСТЬ ЛИЧНОСТИ В СОЦИОПСИХИЧЕСКОЙ И ДУХОВНОЙ ПАРАДИГМЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

В статье проанализованы причины аддиктивности личности с позиций социопсихологической и духовной парадигмы.

Ключевые слова: аддикция, страсть, духовное развитие, духовная психология.

MATEJKO N. M.

ADDICTION IN SOTSIOPSIHICHESKOY PERSONALITY AND SPIRITUAL PARADIGM: A COMPARATIVE ANALYSIS

Modern society is characterized by increasing of various forms of the addictive behavior. The article analyzes the main causes of individual additivity from the positions of sotsiopsyhichnoyi and spiritual paradigm.

Keywords: Addiction, passion, spiritual development, spiritual psychology.

Стаття надійшла до редколегії 13. 09. 2013 року.